

УДК 027.7:378.4(477.74):929Павлюк”1951/1960”

С. О. Мерзлякова,

головний бібліограф Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел. 34 80 11

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЗА ЧАСИ КЕРУВАННЯ МИКОЛИ
ВОЛОДИМИРОВИЧА ПАВЛЮКА (1951-1960 РР.)**

Стаття присвячена роботі Наукової бібліотеки Одеського державного університету імені І. І. Мечникова у 1951 – 1960 рр. У цей період директором бібліотеки був кандидат філологічних наук, доцент Одеського державного університету імені І. І. Мечникова Микола Володимирович Павлюк.

Ключові слова: М. В. Павлюк, Одеський державний університет імені І. І. Мечникова, Наукова бібліотека.

М. В. Павлюк

Наукова бібліотека Одеського національного університету була заснована у 1817 р., вона має багату славетну історію, сповнену злетів і падінь. Бурхливі події, що відбувалися протягом кількох століть на теренах нашої батьківщини, знайшли своє відображення і в історії бібліотеки. Одним із найсуперечливіших і бурхливих було двадцяте століття, з його революціями, війнами та змінами державного устрою. Історія бібліотеки – це також долі та біографії людей, які в ній працювали. Серед них було багато талановитих, досвідчених фахівців, що раділи за її майбутнє, зберігали книжкові скарбниці для наступних поколінь. Одним з таких прихильників бібліотечної справи був Микола Володимирович Павлюк, який прийшов працювати у Наукову бібліотеку на початку другої половини ХХ ст.

Микола Володимирович Павлюк народився 16 жовтня 1920 р. в Одесі. Його батько працював касиром на заводі, мати була домогосподаркою. Коли у 1922 р. батька не стало, мати почала працювати машиністкою у морехідному училищі. У 1938 р. він вступив на літературний факультет Одеського державного університету, який закінчив у 1941 р. Велика Вітчизняна війна припинила подальше навчання. З початку липня 1941 р. по червень 1942 р. навчався у Горьківському училищі зенітної артилерії, звідки пішов на фронт, де з липня 1942 р. по серпень 1943 р. воював на Західному фронті у 1268-му артилерійському полку на посаді начальника взводу та начальника полкового зв'язку, у вересні-жовтні 1943 р. – начальника полкового зв'язку 544-го минометного полку. У листопаді 1943 р. Павлюка було направлено слухачем Вищої офіцерської школи у м. Чкалові. Після закінчення школи, у лютому 1944 р., він знов повернувся на фронт, де з березня 1944 р. по грудень 1945 р. брав участь у боях Третього Українського фронту, виконуючи обов'язки командуючого батареї 527-го Зенітно-артилерійського полку. Після демобілізації із армії у лютому 1946 р. М. В. Павлюк був направлений старшим піонервожатим в середню школу № 25 м. Одеси. Потім він працював: інструктором по вузам у міствиконкомі комсомолу (березень-вересень 1946 р.), другим секретарем Водно-транспортного РВ ЛКСМУ (жовтень 1946 р. – січень 1947 р.), другим секретарем з пропаганди та агітації Обласного комітету комсомолу (з лютого 1948 р.). У 1947 р. він заочно закінчив філологічний факультет Одеського державного університету та вступив до аспірантури на кафедру слов'янської філології [1]. Після смерті його наукового керівника проф. М. В. Беляєва у 1949 р. молодого вченого було переведено до Львівського університету, де він успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Категории местоимения в старопольском языке» (1952).

На початку 1950-х рр. молодого вченого було направлено працювати до Наукової бібліотеки університету, директором якої він був у 1951-1960 рр. У монографії «Наукова бібліотека ОНУ ім. І. І. Мечникова: історичний нарис: до 185-річчя заснування» так охарактеризовано внесок Павлюка у розвиток бібліотеки: «З початку 1950-х років бібліотеку очолив кандидат філологічних наук, доцент М. В. Павлюк – освічений славіст, талановитий лінгвіст, який пізніше завідував кафедрою російської мови Одеського університету. Він багато зробив для зростання престижу Наукової бібліотеки. Ця людина, яка сама багато та творчо працювала, зуміла організувати наукову роботу колективу бібліотеки таким чином, що за час його директорства були видані бібліографічні покажчики, які стали прикрасою в загальній масі публікацій в університеті» [3, с. 177].

Про події, які відбувались у бібліотеці за цей період, можливо дізнатись із щорічних звітів з наукової роботи Наукової бібліотеки ОДУ. Основними пріоритетними видами науково-дослідницької роботи в галузі бібліотекознавства та бібліографії на цей час були: складання спеціалізованих картотек, бібліографічних покажчиків та розробка окремих питань науки. Одним з головних завдань стає розкриття та популяризація фондів Наукової бібліотеки. У 1945 р. бібліотеці Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова за наказом РНК УРСР було надано статус наукової установи. З того періоду наука стає одним із головних напрямків у роботі бібліотеки. Її працівники здобули можливість самостійно займатися науковими розробками, які тісно були пов'язані з кафедральними темами університету. З того часу плани та тематика бібліотечної роботи затверджуються Вченою радою університету та куруються проректором з наукової роботи.

Одним із пріоритетних напрямків наукової роботи того часу стає вивчення та систематизація праць учених університету та літератури про них за всі часи його існування. З 1946 р. тема «Біобібліографічний словник професорсько-викладацького складу Одеського університету» увійшла у наукову проблему «Минуле міста Одеси та Одеської області». Роботою над темою керувала Комісія, яку очолював ректор, виконавцем теми було призначено колектив співробітників Наукової бібліотеки. Ця праця повинна була показати значення Одеського університету як одного із найвизначніших наукових центрів країни та висвітлити вклад університетських вчених у розвиток світової та вітчизняної науки. Метою дослідження було: по-перше, створення довідкового видання «Біо-бібліографічний словник професорсько-викладацького складу Одеського університету», по-друге, складання допоміжної картотеки наукових праць учених, по-третє, публікація окремих біобібліографій видатних учених університету. В період з 1946 р. до середини 1960-х рр. бібліографи проводили копітку роботи зі збору та обробки інформації для підготування біобібліографічного словника до видання. Так, працівниками бібліотеки була оброблена велика кількість матеріалів з таких архівів, як архів Міністерства Народної Просвіти (м. Київ), Республіканський архів Міністерства внутрішніх справ (в м. Харків), Одеський обласний архів, матеріали з відділу кадрів ОДУ ім. І. І. Мечникова та ін. Крім того, матеріали збиралися шляхом особистого опитування співробітників, які працювали на той час в університеті, а також тих, хто працював раніше. У 1948 р. була введена та розроблена анкета для отримання нових даних про осіб, які підлягали внесенню до словника. Нові анкети були розповсюджені по кафедрах університету.

У звіті за 1951 р. М. В. Павлюк зазначив: *«С 1949 г. и по настоящее время проделана очень значительная и оцутимая работа. Только подумать, что сделана картотека, отражающая более 18 тыс. трудов научных работников университета почти за 90 лет существования университета, причем об огромном количестве этих трудов не могла бы дать читателю сведений никакая библиотека. Я уже не говорю о других результатах, полученных в результате разработки»* [8, с. 4]. Було зібрано відомості про 714 осіб учених, розпочалася робота над виданням. Але ця робота була припинена з невідомих причин [2, с. 177]. Зібрана інформація залишилася в архіві бібліографічного відділу бібліотеки в рукописному варіанті і донині поповнюється новими матеріалами.

Співробітниками бібліотеки на основі біословника було складено ряд біобібліографій учених вузу: проф. історії Є. М. Щепкіна, славіста проф. П. О. Потапова, відомого математика Ф. Н. Шведова, видатного ембріолога О. О. Ковалевського, проф. хімії П. І. Петренка-Критченка, славіста О. О. Кочубинського та багатьох інших. М. Н. Ільєнковим були написані короткі критико-бібліографічні нариси, присвячені видатним ученим Одеського університету – І. І. Мечникову, І. М. Сеченову, М. О. Умову та ін.

Продовженням та підсумком роботи над темою «Біобібліографічний словник професорсько-викладацького складу Одеського університету» стало створення у 2000 р. чотиритомного видання «Професори Одеського (Новоросійського) університету: біографічний словник», яке було перевидано та доповнено у 2005 р. До складу першого видання біографічного словника увійшли 518 статей про професорів. Статті у томах розташовані за алфавітом. Перший том був присвячений ректорам Одеського (Новоросійського) університету. Це була нова форма видання, яка органічно поєднала у собі прикмети бібліографічного та наукового довідника.

Наприкінці кожної статті надано список основних праць ученого та літератури про нього. У роботі над виданням приймали участь вчені університету та співробітники Наукової бібліотеки.

У другій половині 1951 р. поза планом Наукова бібліотека починає розробляти такі теми: «Бібліографія радянської криміналістики», «Стародруковані та рідкісні книги НБ ОНУ ім. І. І. Мечникова», «Матеріали про видатного українського механіка І. А. Тимченка», «Славістика в Одесі (матеріали до історії російської славістики)».

«Бібліографія радянської криміналістики» – це систематичний покажчик літератури з радянської криміналістики та криміналістичних дисциплін (судові: психологія, медицина, хімія, фізика, фотографія та ін.), який відображає радянську криміналістичну літературу в її становленні, розвитку та проблемах за період 1918–1951 рр. Виконував роботу бібліограф А. К. Папаспіракі (1951-1952 рр.). До покажчика увійшли книги, журнальні та газетні статті. Він складався з п'яти розділів та включав в себе близько 3000 назв. Покажчик призначався для використання юристами та експертами у галузі криміналістичних дисциплін. В останньому варіанті бібліографічний покажчик мав назву «Советская криминалистика и пограничные области».

Тема «Стародруковані та рідкісні книги НБ ОНУ ім. І. І. Мечникова» для Наукової бібліотеки стала однією з провідних на довгі роки. Фонд Наукової бібліотеки після Великої Вітчизняної війни налічував 1.289.015 одиниць літератури [2], серед яких були іменні бібліотеки Воронцова, Шильдера, Строганова, Григоровича та ін. У багатьох відділах основного фонду знаходились цінні та рідкісні видання. У 1950-х р. почалась систематична робота з виявлення та опису рідкісних видань бібліотеки, метою якої було створення спеціального каталогу рідкісних книг та відокремлення їх територіально для подальшої роботи з ними. У роботі приймали участь: А. К. Папаспіракі (керівник), Т. З. Ходжаш, М. В. Севастьянова, В. С. Фельдман, А. А. Терлецький. Так, у своєму виступі за 1951 р. Т. З. Ходжаш розповідала про роботу по розшуку рідкісних книжок: «...тщательно просматриваются отделы систематического каталога; при обнаружении там интересующей нас книги, выписывается ее шифр, а затем книга просматривается на месте и описывается «де-визу». Кроме того, по различным библиографическим указателям мы находим указания о ценных книгах и потом стараемся отыскать эти книги в наших фондах. Если книги у нас обнаруживаются, мы их описываем» [8, с. 7]. Працюючи над даною темою, співробітники протягом 1950-1960 рр. публікували статті у різних виданнях, інформуючи читачів про рідкісні видання, які знаходяться у бібліотеці. Саме в той час починають створювати картотеку автографів. У лютому 1979 р. вдалося відкрити відділ рідкісних книг та рукописів з наданням йому окремого приміщення. Фонд відділу склали книги, відібрані з основного фонду задовго до створення самого відділу. На сьогоднішній день у ньому налічується понад 100 000 одиниць збереження, відбір літератури з основного фонду продовжується. Фонд стародруків, рідкісних видань і рукописів Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова згідно Постанови КМ України (від 22 вересня 2004 р. за N 124) набув статусу об'єкта національного надбання.

На початку 1950-х рр. на фізико-математичному факультеті ОДУ планувалося відкриття музею. На допомогу у створенні допоміжних матеріалів для музею співробітники Наукової бібліотеки О. О. Мишаков (керівник) та І. З. Леви розробили тему «Матеріали про видатного українського механіка Й. А. Тимченка». Робота

була закінчена у 1952 р. Присутній на Звітній науковій конференції Наукової бібліотеки проф. П. М. Павлов зазначив, що *«покойный Тимченко был исключительно талантливым конструктором и изобретателем целого ряда приборов, которые опередили открытие очень важных научных явлений»* [8, с. 3].

Ще однією з провідних тем на той час стає «Славистика в Одессе (материалы к истории российской славистики)». Метою цієї роботи було складання бібліографічного покажчика книг та статей з питань славистики, авторами яких були вчені Одеського (Новоросійського) університету за усі роки його існування. З другої половини 1951 р. над цією темою працював М. В. Павлюк, у 1953 р. до нього приєднується М. І. Кириченко. Про значення цієї теми Микола Володимирович казав: *«В вопросах изучения славянского мира, истории славянских народов – русские ученые занимают приоритет... Почему мною взята именно эта тема? – Дело в том, что в стенах Одесского университета работали крупнейшие слависты, такие как Ягич, Григорович, Кочубинский, Линниченко и др. Само возникновение Одесского университета было связано с целью просвещения, сближения славянских народов... В связи с этим первые шаги университета в области гуманитарных наук направлены были на разработку вопросов славянских отношений, языков, культуры»* [8, с. 7]. Над цією темою учений працював в обласному архіві МВС. В результаті цієї роботи у різні часи було видано ряд статей. У 1952 р. вийшла стаття «Яскрава сторінка з біографії Якова Федоровича Головацького», присвячена видатному українському славісту та фольклористу. У 1953 р. на матеріалах картотеки зі славистики разом з М. І. Кириченко був підготовлений і зданий до друкарні покажчик «Бібліографія праць про життя та діяльність професора Новоросійського (Одеського) університету Віктора Івановича Григоровича» – одного із засновників слов'янської філології в Україні та Росії, першого декана історико-філологічного факультету. У 1954 р. М. В. Павлюком було складено картотеку та написана оглядова стаття «Наукові видання Одеського (Новоросійського) університету за 90 років». Окрім того, ним створена довідкова картотека Одеських періодичних видань, яка налічувала 62 найменування. У 1955 р. була укладена біо-бібліографія видатного професора Одеського університету Ф. Є. Корша. За зібраними матеріалами М. В. Павлюк написав статтю «Одесский год Адама Мицкевича» (разом з доцентом В. В. Мартиновим), а у 1957 р. – статтю «Славянское языкознание в Одесском (Новороссийском) университете за 90 лет». У 1958-1959 рр. було укладено картотеку з історії створення та діяльності Слов'янського благодійного товариства імені Кирила та Мефодія в Одесі за 1870-1917 рр. На основі підібраних матеріалів в 1959 р. була написана стаття «К истории Одесского славянского благотворительного общества».

У 1952 р. розпочата робота над темою «Усовершенствование системы классификации книг в Научной библиотеке». Метою цієї праці було навести порядок у розташуванні літератури, яка зберігалася у фондах бібліотеки та ввести нові розділи, які з'явилися у результаті розвитку нових галузей наук. За радянські часи роботи бібліотеки нові відділи у класифікації з'являлися шляхом приєднання до раніше існуючих відділів буквених показників. Це призвело до порушення колишньої системи та переповнення і ускладнення схеми великою кількістю підвідділів. Роботу з переробки схеми класифікації було доручено виконувати Є. Я. Письмену та О. Ю. Ноткіній. Ними була розроблена загальна схема. В основу цієї роботи покладено схему бібліотечної класифікації, яка була розроблена комісією у складі представників Міністерства культури та найбільших на-

укових бібліотек СРСР. У бібліотеці було розширено та перероблено ряд відділів, наприклад: математика, фізика, ботаніка, геологія, загальна історія та ін. Відкриті нові відділи, такі як історія Китаю, Кореї, Чехословаччини та ін. Робота проводилася таким чином, щоб зміни у схемі не викликали перешифровок. У 1954 р. в результаті роботи відділ каталогізації отримав докладну схему, в якій кожен відділ був заповнений великою кількістю рубрик. Відділи були розташовані у тому ж порядку, як у новій схемі Державної бібліотеки СРСР ім. Леніна (Москва).

У 1953 р. бібліотекою розроблялись наступні теми: «Возз'єднання України з Росією у 1654 р.», «Матеріали на допомогу будівництва Каховської ГЕС», «Флора та рослинність Південно-Західної УРСР та використання рослинних багатств у народному господарстві», «Славістика в Одесі», «Стародруковані та рідкісні книги Наукової бібліотеки ОДУ імені І. І. Мечникова» та ін.

Керівником теми «Возз'єднання України з Росією у 1654 р.» був призначений доц. С. М. Ковбасюк, виконавцями – Р. М. Рапопорт та Є. С. Жакуліна. Ця тема була присвячена ювілейній даті 300-річчя возз'єднання України з Росією. У 1954 р. був підготовлений бібліографічний покажчик «К 300-летию воссоединения Украины с Россией (1654-1954)». Він складався із 6 розділів та включав в себе літературу і першоджерела. Однак, покажчик не був надрукований, а лише видрукуваний на машинці у 4-х примірниках. У своєму виступі М. В. Павлюк зазначив: *«Заслуги авторов данной работы как раз и заключаются в том, что, взяв узкий, но чрезвычайно насыщенный событиями период истории Украины, они смогли собрать исчерпывающий материал...мы можем заявить Научной части, что пока еще нет лучшего указателя. Это пособие имело бы свое значение в истории собирания библиографии по истории Украины»* [10, с. 4 - 5].

Роботою над темою «Матеріали на допомогу будівництва Каховської ГЕС» керував проф. Ю. А. Гапонов, виконавцями були О. О. Мишаков, М. Н. Бушева. У 1951 р. почалася дослідна робота у районі майбутньої Каховської ГЕС, була створена об'єднана Каховська експедиція, до складу якої увійшли геологи Ленінграду, Москви, Києва та Одеси. На допомогу вченим Наукова бібліотека надсилала до експедиції книги та періодику. Так, у 1953 р. керівники одеського загону проф. Ю. А. Гапонов та доц. Л. Б. Розовський звернулися до бібліотеки з проханням скласти картотеку з цікавих для них розділів: географії та геології Причорномор'я, Дніпровському та Каховському водосховищам, береговим та донним процесам у морях, озерах, лиманах та річках. У результаті було складено картотеку з 360 карток. Робота мала вигляд спеціалізованої бібліографічної картотеки-покажчика, яка є бібліографічним посібником закритого типу для читачів бібліотеки.

Метою роботи над темою «Природные ресурсы Одесской области» було укладання покажчика, який охоплював би літературу з 1837 р. і до 1955 р. з цього питання. Працювали над нею доц. Ф. Є. Петрунь (керівник) та О. О. Мишаков. Цей покажчик став цінним посібником для наукових працівників геолого-географічного факультету, які комплексно вивчали природні ресурси Одеської області. Він складався з 91 тематичного розділу та налічував понад 2000 позицій. У 1955 р. робота була закінчена.

У 1953 р. співробітниками Т. М. Гольц та М. Н. Ільєнковим під керівництвом ректора університету проф. С. І. Лебедева була опрацьована тема «Вклад вчених Одеського університету у біологічну науку».

У 1954 р., у зв'язку з 90-літнім ювілеєм університету, бібліотека розпочала підготовку «Систематического указателя к Запискам Новороссийского университета

1867-1919 гг.», керівником проекту був М. В. Павлюк. Ця робота повинна була дати вичерпний перелік матеріалів до історії університету та розвитку наук у ньому. До покажчика було включено зміст 113-ти томів «Записок Новороссийского университета» та 59-ти випусків «Записок» по факультетах. Також до нього були включені огляди викладання наук в Новоросійському університеті, звіти про стан та діяльність університету та протоколи засідань Ради університету. Він складався із 21 розділу: перші 18 розділів поділені за науками, 19-ий розділ містив інформацію про персоналії, у 20-му розділі було надано перелік фотографій з «Записок», 21-й розділ містив матеріали про історію університету та окремі кафедри. Видання мало іменний покажчик. Передмову до нього написав професор А. Г. Готалов-Готліб. Покажчик було надруковано у першому номері «Праць Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Серія бібліографічна» за 1957 р. [5].

У 1954 р. було розпочато роботу над темою «Революционно-демократическое движение студенчества в Одесском (Новороссийском) университете». Співробітники бібліотеки М. І. Кириченко, О. О. Мишаков та Є. С. Жакуліна під керівництвом доцента С. М. Ковбасюка працювали разом з кафедрою історії СРСР та науковими співробітниками Одеського обласного архіву. Працюючи з джерелами, фахівці виявили велику кількість матеріалу, що була присвячена революційному руху серед професорсько-викладацького складу університету. Тому у 1957 р. було вирішено розширити рамки наукової теми та перейменувати її у «Революционное движение в Одесском (Новороссийском) университете». У 1958 р. робота була закінчена.

У 1954 р. співробітниками В. М. Терлецькою та А. М. Куліковою розроблялась тема «Этапы развития славянского языкознания (русский, украинский и белорусский языки)», попередня назва «Пути развития советского языкознания в последискуссионный период». Перші два роки роботи були спрямовані на розписування та систематизацію матеріалів із провідних мовознавчих журналів. У 1958 р. усі матеріали, зібрані у картотеці, були систематизовані та розподілені за схемою на 110 рубрик, затверджених кафедрою української мови. Матеріали картотеки були використані при написанні підручника «Сравнительная грамматика восточно-славянских языков», який був виданий вперше у державі Одеським університетом. Одним з авторів цього підручника був М. В. Павлюк.

У 1955 р. для читачів були організовані постійно діючі виставки нових надходжень до бібліотеки іноземної наукової літератури. Також були введені складання і розсилання бібліографічним відділом тематичних бюлетенів нових надходжень літератури по університетським кафедрам.

У 1955 р. була розпочата робота над покажчиком «Библиографический указатель к Запискам Общества сельского хозяйства Южной России (1895-1922 гг.)» (виконувач Т. М. Гольд). Товариство сільського господарства було засновано у 1828 р., воно мало великий вплив на розвиток господарства ще зовсім молодого краю. Товариство протягом 89 років видавало «Записки Общества сельского хозяйства Южной России», які представляли собою енциклопедію сільськогосподарських знань. А. С. Бориневич видав покажчик до «Записок» за 1828-1894 рр. Наукова бібліотека продовжила цю працю, розширивши рамки покажчика до 1922 р. Після перегляду журналу було виписано 1066 карток та складено алфавітний покажчик авторів (206 імен). Матеріали були систематизовані та розташовані за 31 рубрикою, згідно затвердженої схеми: сільське господарство, дослідні поля і станції, клімат, ґрунт, його обробка і добриво та ін. Спеціальні рубрики були присвячені питанням

ветеринарії, економічним питанням, торгівлі, звітам Товариства сільського господарства та ін. Результатом роботи стала картотека-показчик та бібліографічний довідник, який був вкрай потрібний для природознавців, краєзнавців та робітників сільського господарства.

У 1955 р. під керівництвом М. В. Павлюка над темою «Систематический указатель статей, помещенных в периодических изданиях Одесского (Новороссийского) университета за 1865-1955 гг.» працювали М. Н. Бушева, О. Ф. Борисова, Р. М. Рапопорт. Співробітниками була складена друга частина показчика – «Систематический указатель к периодическим изданиям научных обществ при Новороссийском университете (1872-1919 гг.)». Усі зібрані матеріали були систематизовані за спеціальними розділами (дисциплінами). Таким чином був отриманий бібліографічний показчик, присвячений діяльності наукових товариств при Новоросійському університеті, які відігравали помітну роль у розвитку вітчизняної науки. Цю працю високо оцінив відомий історик та педагог, професор Одеського державного університету А. Г. Готалов-Готліб: *«Мне доставило большое моральное удовольствие то, что наконец, впервые за 90 лет существования нашего университета, мы реально приблизились к объемному, осязательному овладению богатым научным наследством, оставленным многочисленным коллективом ученых и преподавателей Одесского университета»* [7, с. 11]. У 1957 р. було продовжено роботу над III частиною показчика (1920-1955).

У 1955 р. була розпочата робота над темою «Систематический указатель книг Шильдеровского фонда Научной библиотеки ОГУ». Фонд Шильдера – це рідкісне зібрання книг з історичних наук. Воно належало директорів Петербурзької публічної бібліотеки, історик М. К. Шильдеру (1842-1902). Після смерті вченого частина колекції була продана Новоросійському університету (1902-1903 рр.), до складу якої увійшло близько 7000 томів. Для систематизації видань було створено 70 тематичних рубрик. Картотека фонду літератури російською мовою складалася з 3000 каталожних карток.

У 1957 р. за постійними запитами читачів Наукова бібліотека розпочала роботу по створенню картотеки книг, виданих в Одесі та присвячених самому місту за весь період його існування. Результатом цієї роботи стала картотека «Одесика», яка сьогодні функціонує як База даних Наукової бібліотеки ОНУ. Зараз База даних «Одесика» представлена в електронному каталозі і систематично поновлюється.

До середини 50-х років ХХ ст. Наукова бібліотека, постійно займаючись науковою роботою, вийшла на такий високий науковий рівень, що виникло питання про окреме видання своїх робіт в «Працях Одеського університету». 23 січня 1955 р. на засіданні Ради Наукової бібліотеки ОДУ було прийнято рішення поставити перед ректоратом університету питання про надання бібліотеці прав видавати збірку праць бібліотеки в «Працях Одеського університету», надаючи їм назву «Труды Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. Серия библиографических и библиотечковедческих работ» [7, с. 20]. У своєму виступі Є. Чижевська зазначила: *«...я должна отметить, что многочисленные работы библиотек страны, публикуемые в печати, очень часто далеко уступают по качеству и по содержанию и, я бы сказала, по значению работам, выполненным в нашей библиотеке и рекомендуемым к печати. Поэтому университету никогда не придется краснеть за печатную продукцию нашей библиотеки»* [7, с. 19-20]. Вже у 1957 р. вийшов із друку перший випуск наукових праць бібліотеки – «Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Бібліографічна серія». До випуску

увійшли: перша частина систематичного покажчика статей, розміщених у «Працях Одеського університету» за період 1865-1917 рр. та стаття М. В. Павлюка «Періодичні видання Одеського (Новоросійського) університету за 90 років».

З 1 червня 1955 р. розпочалась робота над темою «Обозрение «Одесского вестника» (1838-1893 гг.). «Одесский вестник» був першою російською газетою в Одесі. Ідея розкрити зміст газети виникла під час перегляду декількох комплектів «Одесского вестника» під час розшуку матеріалів по темі «Славистика в Одессе». Різноманітний матеріал газетних статей став невичерпним джерелом з історії розвитку міста та Новоросійського краю. В Науковій бібліотеці зберігається комплект газет за 61 рік. Із них було зроблено 3,5 тис. бібліографічних записів, які були розташовані в хронологічному порядку.

У 1957-1958 рр. М. І. Кириченко була розроблена нова тема «Обозрение местных газет – «Новороссийский телеграф» (1893-1900) та «Одесские новости» (1901-1919). Про важливість цієї роботи М. В. Павлюк казав, що *«в результате этой работы наши читатели – местные ученые, краеведы, историки, географы, искусствоведы, литераторы – получают возможность познать и использовать в своих творческих изысканиях огромную массу интересных и богатых материалов о нашем крае, его культуре и т. д., которые нашли свое отражение на страницах местных газет и в силу отсутствия в библиотеках этих газет, отсутствия их росписи и по ряду других причин, фактически исключены из обращения. Я лично испытал удовольствие, когда нашел в местных газетах прошлого целый ряд исключительно ценных материалов по близкой моему сердцу славистике... Я считаю, что с работой этой торопиться не стоит, нужно весьма тщательно и внимательно, от строки до строки, пересмотреть все газеты и взять из них для картотеки все достойное нашего внимания, чтобы в будущем никто в поисках материалов не убивал время на сплошной просмотр всех комплектов газет»* [6, с. 8-9]. У 1959 р. М. І. Кириченко за пропозицією філологічного факультету на матеріалах газети «Одесский вестник» написала статтю «Одесса в 1827 году».

У 1958 р. велась робота за темою «Охрана природы Степной Украины» (виконавець Т. М. Гольд, консультант – проф. І. І. Пузанов). Були зібрані та систематизовані біографічні матеріали про вчених, які брали участь в організації природоохоронних заходів на Україні. Було укладено картотеку «М. Горький на юге Украины». Співробітники В. С. Фельдман та М. Н. Ільєнков за темою «Периодическая пресса Одессы в 19 в.» створили картотеку, яка налічувала 96 назв.

У 1959 р. під керівництвом доц. П. А. Некрасова розпочалась робота над темою «История Одесского государственного университета», в ній брали участь А. В. Захарова, М. Н. Ільєнков, В. М. Терлецька, О. О. Мишаков. У 1960-1964 рр. було сплановано написати нарис історії Одеського (Новоросійського) університету (1865-1965 рр.) та скласти біографічний словник професорів та викладачів університету за 100 років його існування. Бібліотека приймала безпосередню участь не тільки у написанні історії університету, а також надавала кафедрам матеріали для написання розділів. Підсумком багаторічної роботи бібліотеки стала картотека праць учених університету та праць про них, яка включала понад 20 тис. карток. Крім того, були зібрані спогади, архівні виписки, автобіографічні та біографічні відомості більш ніж 1200 осіб, які працювали в університеті протягом усього його існування. У 1968 р. було видано «Історію Одеського університету за 100 років», в її написанні брали участь 73 автори. М. В. Павлюк був одним з авторів підрозділу

«Філологічні науки: «Мовознавство і літературознавство». Окремо був виділений підрозділ «Наукова бібліотека», яку написав П. М. Бондаренко.

Визначною подією для бібліотеки стало видання у 1959 р. довідника Т. З. Ходжаш «Наукова бібліотека Одеського державного університету імені І. І. Мечникова: путівник», М. В. Павлюк був відповідальним редактором цього видання. Він був складений «з метою популяризації Наукової бібліотеки Одеського державного університету, ознайомлення з нею, як з однією із скарбниць знань нашого краю, широких читацьких мас...» [11, с. 10]. Уперше за 140 років існування бібліотеки вийшла праця, яка знайомила читача з книжковими фондами та освітлювала роботу бібліотеки. Довідник складався з декількох розділів, які були присвячені різним аспектам праці бібліотеки. Так, була представлена структура бібліотеки, надана загальна характеристика книжкового фонду, повідомлялось про правила обслуговування читачів, коротко висвітлювалась робота кожного відділу. Один з розділів «Стародруки і рідкісні книжки» вперше знайомив широке коло читачів з рідкісними виданнями Наукової бібліотеки. Наприкінці путівника відомості про бібліотеку у вигляді резюме надані на чотирьох мовах (російською, англійською, французькою та німецькою).

З п'ятдесяти років М. В. Павлюк працював не лише в бібліотеці, він викладав в університеті спочатку на посаді старшого викладача, потім – доцента кафедри української мови, загального та слов'янського мовознавства. Багато років Микола Володимирович працював заступником редактора та редактором університетської газети «За наукові кадри», де друкувалися його статті. У цей час в газеті працювали відомі вчені І. М. Дузь, В. В. Фашенко, ще зовсім юний журналіст Б. Ф. Дерев'яно. У першому півріччі 1960 р. М. В. Павлюк пішов з посади директора бібліотеки, продовжуючи працювати в університеті, де у 1971-1978 рр. очолював кафедру російської мови Одеського державного університету. Микола Володимирович Павлюк був різносторонньою людиною, коло його наукових інтересів охоплювало різні аспекти філологічної науки. Він написав понад 100 наукових робіт, був автором цілої низки праць з історії слов'янських мов – російської, української, болгарської, чеської, польської, сербської та хорватської. У 1970 р. вийшов конспект лекцій для студентів філологічного факультету «Історія українського мовознавства XIV-XVIII ст.». Його продовженням у 1978 р. була монографія науковця «Основні етапи розвитку українського мовознавства дожовтневого періоду», яка охоплювала розвиток наук про мову від XVII ст. до 1917 року, яка лягла в основу докторської дисертації. Вчений був одним із ініціаторів та авторів «Інверсійного словника української мови» (1971-1976). У 1978 р. Микола Володимирович Павлюк пішов з життя, але залишив після себе велику наукову спадщину та світлу пам'ять у людей, з якими він працював.

Кафедра російської мови на початку 1980-х рр. започаткувала спецкурс «Русисты Одесского университета». У 1980 р. доцент В. Ф. Шишов, за редакцією професора Ю. О. Карпенка видав бібліографію праць М. В. Павлюка. У передмові до видання Ю. О. Карпенко пише: «Преподаватели уходят... Но дело их продолжается. Остаются ученики. Остаются книги. И эти книги не надо забывать... Опыт творческих исканий Н. В. Павлюка, разносторонность его интересов и несомненная лингвистическая одаренность дают молодому специалисту-филологу и пищу для размышлений, и пример для подражания» [12, с. 3]. Микола Володимирович залишив після себе не тільки наукову спадщину, він багато зробив для діяльності Наукової бібліотеки, підняв її престиж. Про його керівництво відомо

мі бібліографи-краєзнавці О. Ю. Ноткіна та В. С. Фельдман згадували: *«Десять лет (1951-1960) дорогой Николай Владимирович руководил нашим коллективом, это был подарок интеллектуальной интеллигенции города. Выступая на первом с его участием собрании библиотеки, он в очень деликатной форме заявил о том, что будет требовать от коллектива знаний, соответствующих назначению библиотеки, а от библиографов – знание содержания книг и периодических изданий соответственно отраслям науки»* [4, с. 23].

Список використаних джерел та літератури:

1. ДАОО, ф. 22, оп. № 22-16, од. хр. 467, л. 1-6.
2. ДАОО, ф. 1438, оп. 12, од. хр. 31, л. 55 : Отчет Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова.
3. Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова : історичний нарис : до 185-річчя заснування / А. В. Зайченко, Н. В. Мусієнко, О. В. Полевщикова [та ін.] ; відп. ред. В. А. Сминтина ; заст. відп. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2002. – 246 с.
4. Ноткіна О. Николай Владимирович Павлюк / Ольга Юдовна Ноткіна, Виктор Семенович Фельдман // Вместе с ними : о сотрудниках научной б-ки ОНУ им. И. И. Мечникова, оставивших след в нашем сердце. – Одесса : Optimum, 2006. – С. 23-27.
5. Праці Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1957. – Т. 147. – Бібліогр. сер. – Вип. 1. – 103 с.
6. Протокол заседания отчетной научной сессии Совета НБ ОГУ им. И. И. Мечникова 15 января 1960 г. // Сводный отчет о научной работе [Науч. б-ки ОГУ им. И. И. Мечникова] за 1959 год. – Одесса, [б. г.]. – С. 1-11.
7. Протокол заседания Совета Научной библиотеки Одесского Государственного университета им. И. И. Мечникова : засед. 23 янв. 1956 г. // Сводный отчет о научной работе [Науч. б-ки ОГУ им. И. И. Мечникова] за 1955 год. – Одесса, [б. г.]. – С. 1-22.
8. Протокол отчетной научной конференции Научной библиотеки Одесского Государственного университета им. И. И. Мечникова : засед. 25 янв. 1952 г. // Сводный отчет о научной работе [Науч. б-ки ОГУ им. И. И. Мечникова] за 1951 год. – Одесса, [б. г.]. – С. 1-8.
10. Протокол отчетной научной конференции Научной библиотеки Одесского Государственного университета им. И. И. Мечникова : засед. 5 янв. 1955 г. // Сводный отчет о научной работе [Науч. б-ки ОГУ им. И. И. Мечникова] за 1954 год. – Одесса, [б. г.]. – С. 4-5.
11. Ходжаш Т. З. Наукова бібліотека Одеського державного університету імені І. І. Мечникова : путівник / Т. З. Ходжаш. – Одеса, 1959. – 95 с.
12. Шишов В. Ф. Николай Владимирович Павлюк (1920-1978) : методические материалы к спецкурсу «Русисты Одесского университета» / Виктор Федорович Шишов. – Одесса : ОГУ, 1980. – 22 с.

Надійшла 10.11.2011

С. А. Мерзлякова,

главный библиограф Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина

**ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ
ОДЕССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ВО ВРЕМЯ РУКОВОДСТВА НИКОЛАЯ ВЛАДИМИРОВИЧА
ПАВЛЮКА (1951-1960 ГГ.)**

Резюме

Статья освещает работу Научной библиотеки Одесского государственного университета имени И. И. Мечникова в 1951-1960 гг. В этот период директором библиотеки был кандидат филологических наук, доцент Одесского государственного университета имени И. И. Мечникова Николай Владимирович Павлюк.

Ключевые слова: Н. В. Павлюк, Одесский государственный университет имени И. И. Мечникова, Научная библиотека.

S. O. Merzliakova,

Chief Bibliographer
Scientific Library of the
Odesa I. I. Mechnikov National University
24, Preobrazhenska St., Odesa, 65082, Ukraine

**ORGANIZATION OF WORK IN SCIENTIFIC LIBRARY
OF THE ODESA I. I. MECHNIKOV STATE UNIVERSITY
UNDER THE MYKOLA VOLODYMYROVYCH PAVLIUK
LEADERSHIP IN 1951-1960 YEARS**

Summary

The present article deals with the work of Scientific Library of the Odesa I. I. Mechnikov State University in 1951-1960s. During this period the library director was a PhD, associate professor of Odesa I. I. Mechnikov State University Mykola Volodymyrovych Pavliuk.

Key words: M. V. Pavliuk, Odesa I. I. Mechnikov State University, Scientific Library.